

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. คุณธรรมและการพัฒนาคุณธรรม
2. จริยธรรมและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
3. ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์
4. พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็ก
5. แนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
6. กิจกรรมการพัฒนาและการส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
7. บริบทของโรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคม
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คุณธรรมและการพัฒนาคุณธรรม

ความหมายของคุณธรรม

จากการศึกษาความหมายเกี่ยวกับคุณธรรมได้มีนักการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ดังนี้

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 9 (2539, หน้า 4) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม ว่าหมายถึง สิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง ดีงาม เป็นความดีที่สะสมอยู่ในใจมนุษย์ เช่น ความเมตตา ความมีระเบียบวินัย

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน (2539, หน้า 189) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง สภาพคุณงามความดี

ประภาศรี สีหอำไพ (2540, หน้า 21) กล่าวว่า คุณธรรม คือ หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิตของความดีคือ ความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้ และในอีกความหมายหนึ่ง คือ สภาพของ

คุณงามความดีภายในบุคคล ทำให้เกิดความชื่นชมยินดีมีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข
ขั้นสมบูรณ์ คือ ความสุขใจ ผลผลิตของความดีเป็นธรรมชาติที่กล่าวได้ว่า ทำดีได้ดี ใจที่เป็นสุข
คือใจของคนดีคำว่าใจดี คือใจที่มีแต่จะให้ ให้ความรัก ความเมตตาความปรารถนาดีต่อผู้อื่น
ความเข้าใจในคุณงามความดีเป็นกฎเกณฑ์สากลที่เป็นที่ยอมรับตรงกันทุกชาติ ความดีจึงเป็น
ความไม่เบียดเบียน ทำร้าย ทำลายกัน ไม่ข่มเหงรังแกกัน ไม่ก่อสงคราม วิวาทบาดหมางกัน

คมกฤษ ใจคำป็น (2544, หน้า 10) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่จะ
ประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่ดี ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

ประเวศ ะสี (2548, <http://www.thainhf.org>) กล่าวว่า คุณธรรม-จริยธรรม คือ คุณ
สมบัติของความเป็นมนุษย์ อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรม
นอกจากนี้ยังกล่าวว่า คุณธรรม-จริยธรรม คือการเป็นผู้มีจิตใจสูง ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดง
ออกโดยการไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณา มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

ประกาศรี พรหมประกาย (2549, <http://www.academic.bu.ac.th>) กล่าวว่า คุณธรรม
หมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลายที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล

จากความหมายของคุณธรรมดังที่มีผู้กล่าวไว้คล้ายคลึงกัน สรุปได้ว่า คุณธรรมหมายถึง
ถึง สภาพคุณงามความดีในบุคคล ที่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม

การพัฒนาคุณธรรม

ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องกระทำควบคู่กันไป
ระหว่างการศึกษาทางจริยธรรมและการให้ความรู้ อบรม ปลูกฝังทางจริยธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้
เรียนสามารถนำเอาความรู้และความเข้าใจและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับไปใช้เป็นแนวทาง
ในการประพฤติปฏิบัติในสังคม ดังที่ ประกาศรี สีหอำไพ (2540, หน้า 40) มีความเห็นว่ามนุษย์
เป็นสัตว์สังคมที่ต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม หรือถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน การเรียนรู้
ระเบียบสังคมดำเนินไปตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตคือกระบวนการจัดเวลาทางสังคม
ซึ่งสุพัตรา สุภาพ (2522, หน้า 80) มองกระบวนการจัดเวลาทางสังคมว่า เป็นกระบวนการทั้ง
ทางตรงและทางอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผน
ที่กลุ่มหนึ่งๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนการปฏิบัติ ต่อกัน การปลูกฝังความคิดที่ช่วย
ให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการนั้น ประกาศรี สีหอำไพ (2540, หน้า 22) มีแนวคิดในการพัฒนาคุณ
ธรรมด้านการจัดการศึกษาจริยธรรม ว่าผู้สอนควรปลูกฝังแนวคิดที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการ
ดังนี้

1. การยอมรับความแตกต่างระหว่างความดีกับความชั่ว ตระหนักว่าความดีเป็นสิ่งที่ไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน คนดียอมเป็นที่ชื่นชมยกย่องผลิตผลของความดีเป็นสิ่งที่นำความสุขใจมาให้ ความดีที่ประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่นเป็นการสร้างคุณค่าของชีวิตและสังคม ในทางตรงกันข้ามความชั่วเป็นสิ่งที่ทำให้ตนเดือดร้อนมัวหมอง คนชั่วยอมเป็นที่สาปแช่งคำหิ ดิเตียน ผลิตผลของความชั่วเป็นสิ่งที่นำความทุกข์กังวลใจมาให้ คนประพฤติชั่วยอมได้รับผลของการกระทำนั้น

2. การมองการณ์ไกลจนเห็นภาพรวม โดยรอบ สามารถนำเกณฑ์แยกแยะความดีงาม กำหนดเป็นกฎคุณธรรม ใช้ได้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปเป็นการประยุกต์ระบบคุณธรรมขึ้นมาใช้ อย่างกว้างขวางจนเป็นหลักสากล

3. ความเข้าใจในคุณธรรม ซึมซาบอยู่ในจิตใจ เมื่อมีเหตุการณ์หรือความปรารถนา สามารถตัดสินใจเลือกประพฤติอยู่ในขอบเขตของความถูกต้องสร้างค่านิยมที่เสริมสร้างคุณธรรมด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง

4. ความต่อเนื่องสัมพันธ์กันของระบบที่สร้างเสริมคุณภาพ มีแก่นสารที่เป็นหลักชัดเจนมีสัมพันธ์ภาพติดต่อกันโดยลำดับ

5. การวิเคราะห์วิจารณ์ความประพฤติได้แนวทางของตนเอง เมื่อได้เลือกปฏิบัติสิ่งใดแล้ว สามารถแยกแยะได้ว่าตนเองได้กระทำดีตามที่เข้าใจสภาวะของคุณงามความดีได้มากน้อยเพียงไร การวิเคราะห์ตนเองช่วยให้คุณธรรมพัฒนาออกมาอย่างแท้จริง สามารถวิจารณ์การกระทำของตนเองได้

6. การตัดสินใจคุณธรรม กล่าวได้ว่า เป็นพัฒนาการขั้นสุดท้ายในการพัฒนาคุณธรรมระยะเริ่มแรก เพราะเป็นความสามารถของบุคคลที่ตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่ทำแล้วจะเป็นความดีสามารถอธิบายรายละเอียด และมีเหตุผลพิสูจน์ได้ว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับในสังคมเป็นข้อวิพากษ์ที่ชี้บ่งได้ว่าคุณธรรมที่ปฏิบัติมีคุณค่าที่ตัดสินใจได้

จริยธรรมและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

จากการศึกษาความหมายเกี่ยวกับจริยธรรมได้มีนักการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ดังนี้

พนัส หันนาคินทร์ (2529, หน้า 48) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุข

ขึ้นในสังคมและสมาชิกในสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักว่า สิ่งใดผิด ดังนั้นการปฏิบัติต้องสอดคล้องกับความสุจริต

ภิญโญ สาร (2530, หน้า 167) แสดงทัศนะว่าจริยธรรม คือ คุณความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติ

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 9 (2539, หน้า 4) ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึง การกระทำทั้งกาย วาจา ใจ ในสิ่งที่ดีงามและเหมาะสม เพื่อให้เกิดความร่มเย็นในสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539, หน้า 216) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฏศีลธรรม

ประกาศรี สีสหอำไพ (2540, หน้า 17) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำ ความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางการประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควร ในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และมโนธรรมที่จะสร้างสัมพันธอันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

ประกาศรี พรหมประกาย (2549, <http://www.academic.bu.ac.th>) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง คุณความดีที่ควรปฏิบัติ หรือแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเพื่อประโยชน์ของตนและส่วนรวม

จากการที่ผู้ทรงคุณวุฒิและนักการศึกษาหลายท่าน ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรม ดังกล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติ ให้เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์

เพียเจท์ (Piaget, 1932, อ้างใน ดวงเดือน พันธุมนาวัน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินิก, 2523, หน้า 39-40) นักจิตวิทยาชาวสวิสได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์

เป็นผู้ริเริ่มทางความคิดว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล เพียงเท่านี้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะแรกเริ่มตั้งแต่เกิดถึงสองขวบ จริยธรรมเกิดจากผู้ใหญ่เป็นผู้สนองความต้องการของเด็ก เด็กไม่สามารถรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมอย่างสมบูรณ์ ระยะนี้ถือว่าเป็นขั้นก่อนจริยธรรม

2. ระยะที่สองระดับอายุตั้งแต่ 2-8 ปี เด็กเริ่มมีการรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมอย่างละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น เด็กต้องการกระทำหรืองดการกระทำตามที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่กำหนด ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการความรัก ความเอาใจใส่ คำชมเชย การยอมรับจากผู้ใหญ่ จึงต้องกระทำตามคำสั่ง ดังนั้นระยะนี้จึงเป็นขั้นยึดคำสั่งเป็นใหญ่

3. ระยะที่สาม ระดับอายุตั้งแต่ 8 ปีขึ้นไป ระดับนี้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงรู้อะไรถูกอะไรควรไม่ควร จากความสามารถของตนเอง และจากการได้ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับเพื่อน ๆ ทำให้เด็กยอมรับกฎเกณฑ์สากล สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นของตนเอง ดังนั้นระยะนี้จึงเป็นขั้นยึดหลักแห่งตน

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969 อ้างในดวงเดือน พันธุมนาวิน 2524, หน้า 28) ได้พัฒนาแนวคิดจากทฤษฎีเกี่ยวกับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก เขาได้ศึกษาตามแนวทฤษฎีของเพียเจต์แล้วพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ส่วนมากไม่ได้บรรลุถึงขั้นสูงสุดเมื่ออายุ 10 ปี แต่จะมีพัฒนาการอีกหลายขั้นตอนจากอายุ 1 ปี ถึง 25 ปี โคลเบอร์กเชื่อว่าการบรรลุนิติภาวะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นจะแสดงออกทางการใช้เหตุผลทางจริยธรรมซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับ กฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นเหตุผลที่ลึกซึ้งบริสุทธิ์มีลักษณะเป็นสากลกว้างขวางมี หลักการไม่ขัดแย้งไม่เข้าข้างตนเองและเป็นอุดมคติ

ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก พัฒนาการแบ่งเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ดังนี้

1. ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level) เป็นระดับที่บุคคลดำเนินตามบทบาท ถูกต้องและไม่ถูกต้อง บุคคลจะสนองตอบกฎเกณฑ์โดยกระทำตามผู้ที่มีอำนาจเหนือตนและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การถูกลงโทษหรือการได้รับรางวัล พัฒนาการระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหลีกการลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) ช่วงอายุ 2-7 ปี ในขั้นนี้จะใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษในการกระทำ เด็กจะทำดีตาม กฎเกณฑ์ของผู้ที่มีอำนาจเหนือตน และอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใหญ่ เพราะกลัวการถูกลงโทษ ถ้าถูกลงโทษในสิ่งที่กระทำเด็กจะไม่กระทำอีก แต่ถ้าไม่ได้รับการลงโทษในสิ่งที่กระทำเขาจะกระทำอีก

ขั้นที่ 2 ขั้นแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) ช่วง 7-10 ปี ในขั้นนี้เด็กไม่คิดว่ากฎระเบียบเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ถือความพอใจของตนเป็นหลักในการตัดสินใจกระทำตามใจตนเอง จะเห็นความสำคัญของการได้รางวัลหรือคำชมเชย ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้กระทำความดี

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เป็นระดับที่เด็กจะเห็นความสำคัญของหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เช่น ครอบครัว กลุ่มชนหรือชาติ เด็กจะสนับสนุนการกระทำและอ้างเหตุผลสนับสนุนตามสังคม รู้จักรักษากฎเกณฑ์จะไม่ทำความผิดเพราะต้องการให้ผู้อื่นยอมรับ พัฒนาการระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าดี (The Interpersonal Concordance Orientation) ช่วงอายุ 10-13 ปี ขั้นนี้เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเข้าใจว่าอะไรเป็นสิ่งที่คนดีควรกระทำ เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนเองคิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วยและพอใจ เพื่อให้เป็นที่ชื่นชอบของเพื่อนฝูงเพราะต้องการการยอมรับจากผู้อื่น

ขั้นที่ 4 ขั้นกระทำตามหน้าที่และระเบียบทางสังคม (The Law and Order Orientation) ช่วงอายุ 13-16 ปี ขั้นนี้ความคิดขยายกว้างขึ้น ครอบคลุมถึงระเบียบสังคมทั่ว ๆ ไป บุคคลจะเข้าใจในกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานของสังคม ตลอดจนบทบาทและหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เพื่อประโยชน์ต่อกลุ่มสังคมของตน

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะเข้าใจถึงค่านิยม คุณค่าทางจริยธรรม หลักเกณฑ์ที่นำไปใช้โดยพิจารณาถึงสภาพการณ์ที่แตกต่างกันออกไป พยายามเลียนแบบค่านิยมทางศีลธรรมจรรยาบรรณ ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางเหมาะสมและเที่ยงธรรม ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 5 ขั้นการมีเหตุผลและเคารพตนเอง หรือขั้นทำตามคำมั่นสัญญา (The Social Contract Legalistic Orientation) ช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป ในขั้นนี้จะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ความถูกต้องเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาถึงค่านิยมเฉพาะตัวบุคคล โดยคำนึงถึงสภาพการณ์และ กฎเกณฑ์ที่มีเหตุผลซึ่งได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ มีที่สนะต่อกฎ

เกณฑ์ในลักษณะที่ยืดหยุ่นได้ ถ้ามีเหตุผลที่เหมาะสมกว่า เคารพมติที่มาจาก การลงความเห็นอย่างประชาธิปไตยและมีข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกัน บุคคลจะทำตามสัญญาที่ให้กับผู้อื่น คำนี้ถึงสิทธิเสรีภาพและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 6 ขั้นทำตามหลักอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle Orientation) เป็นขั้นในวัยผู้ใหญ่ บุคคลมีความคิดรวบยอดทางนามธรรมเกี่ยวกับหลักการสากลความถูกต้อง คือความสำนึกถึงคุณค่าของความถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่บุคคลนั้นได้พิจารณาโดยคำนึงถึงเหตุผลอย่างกว้างขวางตามหลักสากลของผู้ที่เจริญแล้ว คำนี้ถึงประโยชน์ของมนุษยชน มีความเชื่อว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน คุณธรรมในขั้นนี้จะเกิดขึ้นได้ในบุคคลที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูง มีความรู้และประสบการณ์กว้างขวาง

โคลเบอร์ก เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้นจากขั้นที่ 1 ไปจนถึงขั้นที่ 6 จะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการให้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นได้นั้นจะต้องการความสามารถในขั้นที่ต่ำกว่า และต่อมาเมื่อได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือเข้าใจประสบการณ์เก่าได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผล ทำให้การให้เหตุผลในขั้นสูงมีมากขึ้น เหตุผลที่ขั้นต่ำกว่าก็จะถูกใช้น้อยลงและละทิ้งไปในที่สุด พัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละคนไม่จำเป็นต้องไปถึงขั้นสูงสุด อาจจะหยุดชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาและประสบการณ์ทางสังคมของบุคคลนั้น

นอกจากโคลเบอร์ก และเพียเจต์ ดังได้กล่าวแล้ว บรอนเฟิน เบรนเนอร์ (Bronfen Brenner, 1976 อ้างใน มิลินทร์ สำเภาเงิน, 2524, หน้า 44) ได้วิเคราะห์แบบของการตัดสินใจจริยธรรมและได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมไว้เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะการปรับเข้าหาตน (Self Oriented) เป็นขั้นที่บุคคลถูกใจให้กระทำเพื่อความพอใจของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงบุคคลอื่น ซึ่งเป็นลักษณะของเด็กในวัยต้น ๆ
2. ลักษณะการยอมรับอำนาจบังคับ (Authority – Oriented) เป็นลักษณะที่บุคคลยอมรับคำนิยามและข้อบังคับของบิดามารดา เรียกได้ว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมถูกควบคุมจากบุคคล
3. ลักษณะการยอมรับกลุ่มเพื่อน (Peer - Oriented) เป็นลักษณะที่บุคคลยอมปฏิบัติตามแนวทางของเพื่อน และเป็นอิสระจากการบังคับบัญชาของผู้ใหญ่
4. ลักษณะการทำจุดหมายของกลุ่ม (Collective - Oriented) เป็นลักษณะที่บุคคลจะมีข้อผูกมัดในการปฏิบัติตามเป้าหมายของกลุ่ม

5. ลักษณะการทำตามเหตุผล (Objective - Oriented) เป็นลักษณะที่ดีที่สุดเพื่อสนองตอบต่อสถานการณ์บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล

ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์

จริยธรรมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมให้มีความสุข ถ้าคนในสังคมใดมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้มีจริยธรรมสูงจะประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์ ดังที่ ดวงเดือน พันธุมนาวิ (2524, หน้า 2-3) ได้แบ่งลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้ไว้ในสังคมของตนนั้น การกระทำชนิดใดควรทำและชนิดใดควรละเว้น พฤติกรรมประเภทใดเหมาะสม และพฤติกรรมประเภทใดไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้นี้ขึ้นอยู่กับอายุ การศึกษาและพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

2. ทักษะเชิงจริยธรรม คือ ความรู้ลึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิง จริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ทักษะเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้อง กับค่านิยมของคนในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทักษะทางจริยธรรมของบุคคลมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิง จริยธรรมของบุคคล เพราะทัศนคตินั้นรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้น ทักษะเชิงจริยธรรมจึงสามารถใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เชิงจริยธรรมเพียงอย่างเดียว

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวมานี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลที่มีการกระทำเหมือนกันอาจมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำอยู่ในระดับที่แตกต่างกันได้

4. พฤติกรรมทางจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น

นอกจากนี้ ปิจู (1976, อ้างใน อนวัช รัตนเมธาวิ, 2528 หน้า 17) ได้กล่าวถึงเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลนั้น อาจแยกในเรื่องของความเชื่อได้ 3 พวก พวกแรกเชื่อว่า เด็กมีบาปมาตั้งแต่เกิด ผู้ใหญ่เป็นตัวแทนถ่ายทอดคุณค่าต่าง ๆ และมีหน้าที่จะไม่ให้เด็กบาปลึก

โดยใช้การลงโทษ พวกที่สองมีความเชื่อว่า เด็กเกิดมาพร้อมกับความเป็นกลางทางจริยธรรม คือ ไม่ดีและไม่เลว เหมือนกระดานขาวที่ขาวสะอาด ต่อไปเด็กจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับการศึกษา และประสบการณ์ ผู้ที่มีความเชื่อเช่นนี้ ได้แก่ จอห์น ล็อก (John Lock) พวกที่สามมีความเชื่อว่า เด็กดีและบริสุทธิ์มาตั้งแต่เกิด แต่อาจมีพฤติกรรมที่ขาดจริยธรรม ซึ่งเป็นผลจากการติดต่อกับผู้ใหญ่ที่ไม่ดี ทั้งสังคมและผู้ใหญ่มีอิทธิพลที่จะทำให้เด็กดีหรือเลวได้ จึงควรป้องกันโดยเฉพาะในระหว่างปีแรก ๆ ของชีวิต ผู้ที่มีความเชื่อเช่นนี้คือ รูสโซ (Rousseau)

ดังนั้น การที่เด็กและเยาวชนจะมีพฤติกรรมที่รู้ว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม และสามารถแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสอดคล้องกับค่านิยมของคนในสังคม จำเป็นต้องมุ่งปลูกฝังค่านิยม ทักษะคติเชิงจริยธรรม ในลักษณะที่สอดคล้องกับความรู้สึกลงใจที่ควบคู่ไปกับการปลูกฝังในเรื่องเหตุผลเชิงจริยธรรม

พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็ก

ในการศึกษาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาด้านพฤติกรรมที่แสดงออกไม่ถูกต้อง เหมาะสม ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม แสดงถึงการขาดจริยธรรม ซึ่งเกิดมาจากสาเหตุมากมายหลายลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น ความผิดปกติทางกาย การปรับตัวเข้ากับเพื่อนไม่ได้ ถูกทอดทิ้ง ขาดแบบอย่างที่จะยึดถือ ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของจริยธรรม ขาดการยอมรับจากสังคม เป็นต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางวิธีการในการปลูกฝังสร้างเสริมและพัฒนาจริยธรรมของเด็กให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่อไป ดังที่ โคลแมน (Coleman, 1960 อ้างใน พงษ์สานต์ เย็นอ่อน, 2545, หน้า 19 - 20) ได้ศึกษาถึงลักษณะของเด็กที่มีพฤติกรรมส่อไปในทางขัดกับสังคมมีดังนี้ คือ เด็กไม่สามารถเข้าใจและรับค่านิยมทางจริยธรรมได้ มีพัฒนาการด้านสติปัญญาและความรู้สึกรับผิดชอบไม่ได้ระดับกัน แม้สติปัญญาจะอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ยหรือสูงกว่าแต่ในทางจริยธรรมมักอยู่ในระดับต่ำ มีอาการหุนหันพลันแล่น ไม่มี ความรับผิดชอบ เอาแต่ใจตัวเอง ขาดการยับยั้งชั่งใจ ตัดสินใจไม่แน่นอน ไม่สามารถหาประโยชน์จากประสบการณ์หรือความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ ไม่สามารถละเลยความสนุกเพลิดเพลินชั่วคราวช่วยมาเพื่อพบกับความสุขในอนาคตได้ มีความสามารถหลอกลวงผู้อื่น และแสดงว่าตนทำประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ มีสัมพันธภาพกับผู้อื่นเลวลงเรื่อย ๆ ขาดวินัยไม่เคารพกฎเกณฑ์ของสถาบันทางสังคม มีความอดทนน้อย พุดบดง่าย พร้อมทั้งจะหาเหตุผลเข้าข้างตนเองและกล่าวโทษคนอื่น และแกล้งทำโกรธ ผิดหวังและเสร์้าสอกได้อย่างฉลาด

อมรวิชัย นาคทรพรพ (2548) ได้กล่าวถึงโครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชน (Child Watch) ซึ่งได้สำรวจพฤติกรรมของเยาวชนในด้านการเสพยาเสพติด พบว่า ในภาพรวมการดื่มเหล้าของเยาวชนจากกลุ่มตัวอย่าง 116,616 คน พบว่า ร้อยละ 60.32 ไม่ดื่มเหล้า ร้อยละ 34.49 ดื่มเป็นครั้งคราว ร้อยละ 4.16 ดื่มประจำ ร้อยละ 1.06 ไม่ตอบ รวมทั้งดื่มครั้งคราวถึงประจำร้อยละ 38.66 และได้กล่าวหาว่าปัญหาเด็กสัมพันธ์กันเป็นตรรกะของความเสื่อมทางสังคม ในจังหวัดที่มีปัญหาเด็กและเยาวชนในระดับสูงพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้หลายด้านที่กลายเป็นตัวทำนายปัญหาทางสังคมไปโดยปริยาย เช่น อัตราการหย่าร้าง อัตราส่วนเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ จำนวนพื้นที่เร่ร่อนต่อประชากร ที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการเที่ยวกลางคืน การมีเซ็กซ์ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และยังสัมพันธ์กับผลที่เกิดขึ้นในเรื่องอัตราวัยรุ่นตั้งท้อง อัตราคดีอาชญากรรม ที่เยาวชนเป็นผู้ต้องหา อัตราคดีฆาตกรรมที่มีเด็กเป็นเหยื่อ อัตราการฆ่าตัวตายในวัยรุ่น และอัตราการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุมอเตอร์ไซค์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ โภคิน พลกุล (2549, <http://db.onec.go.th>) กล่าวว่าปัญหาพฤติกรรมและค่านิยมทางสังคมที่ผิดของวัยรุ่นไทยในปัจจุบันมีความรุนแรงจนกลายเป็นวิกฤติทางสังคม ซึ่งปัญหาอันดับหนึ่งคือ ยาเสพติด โดยจากจำนวนผู้เสพยา 3 ล้านคน กว่าครึ่งจะเป็นเยาวชน รองลงมาคือ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยเฉลี่ยจะมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุ 16 ปี และเป็นที่มาของการทำแท้ง การทอดทิ้งเด็ก เด็กถูกทำร้าย การติดเชื้อเอดส์และการขายบริการทางเพศ นอกจากนี้ยังมีปัญหาอุบัติเหตุจากความมึนเมา ทึกคะนอง หรือทำทนายถูกระเบียบ จนเป็นเหตุให้เจ็บป่วยและเสียชีวิต ส่วนปัญหาที่กำลังมีแนวโน้มขยายตัวและรุนแรงในวัยรุ่นคือการทำร้ายผู้อื่นและการทำร้ายตัวเอง โดยการคิดฆ่าตัวตาย ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่จะมีสาเหตุมาจากความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและชุมชน รวมถึงสื่อ โดยเฉพาะโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ดังนั้น จึงจำเป็นที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันและรีบแก้ไขปัญหารู้น

สรุปได้ว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กที่เกิดปัญหาอยู่ในปัจจุบันมาจากการที่เด็กแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสม ขาดความรับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัยและแบบแผนในชีวิต จำเป็นต้องได้รับการเยียวยาโดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์

แนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

จากการศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ได้มีนักการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไว้ ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, หน้า 46-48) ได้เสนอแนววิธีการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. การให้ความรู้ขั้นสูงขึ้น นักจิตวิทยาได้ใช้วิธีการให้เหตุผลที่เหนือกว่าที่เด็กใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ความรู้ในขั้นที่สูงขึ้นกว่าที่ตนมีอยู่ เมื่อเด็กได้รับเหตุผลใหม่ เด็กจะนำไปใช้เปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมของตน ซึ่งการเปรียบเทียบนี้เด็กจะเกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน ซึ่งความขัดแย้งนี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กปรับปรุงโครงสร้างทางความคิดของตน เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าขั้นของตนได้

2. การให้แสดงบทบาท วิธีนี้เกิดความเข้าใจที่ว่าคนที่คนเราจะเข้าใจผู้อื่นได้คตินั้น ต้องให้เขาได้มีโอกาสสวมบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือไปจากที่ตนเป็นอยู่ และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม โคลเบอร์เกอร์ได้กล่าวว่า การสวมบทบาทนั้นได้แก่ การรับเอาทัศนคติของผู้อื่น การรับรู้ในความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น การนำตนเองไปอยู่ในฐานะของคนอื่น กระบวนการดังกล่าวจะทำให้มีความคิดกว้างขวางและเกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิมไม่ยึดอยู่แต่ตนเอง

3. การใช้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้นอาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่างและคล้อยตามลักษณะของเพื่อนไปโดยง่ายการปฏิสัมพันธ์ต่อเพื่อนจะมีผลต่อจริยธรรม เด็กที่ได้ร่วมสังคมกันจะมีความก้าวหน้ากว่าเด็กที่แยกเดี่ยวจากเพื่อน ทั้งนี้เพราะการที่เด็กมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้โต้แย้งกันกับเพื่อนจะทำให้เขาได้รับความคิดเห็นและทัศนคติใหม่ ๆ ต่างไปจากที่ตนมีอยู่ ถ้าเขาได้พิจารณาเปรียบเทียบกับความรู้เดิมที่เขา มีอยู่ และสามารถปรับให้เข้ากันได้ เขาก็จะมีโครงสร้างของความรู้และเหตุผลใหม่ขึ้นมา ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดแนวความคิดที่จะใช้กลุ่มเพื่อนและเหตุผลใหม่เป็นสิ่งช่วยในการฝึกการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแก่บุคคล

4. การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ถูกต้องทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้ทดลองทำพฤติกรรมต่าง ๆ ตามตัวแบบได้ เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ทดลองอีกวิธีหนึ่ง ลักษณะและความเหมาะสมของตัวแบบเป็นสำคัญมากสำหรับวิธีนี้ เพราะตัวแบบจะต้องมีลักษณะดึงดูดและชักชวนให้ผู้อื่นสังเกตเห็นเกิดความเชื่อถือและคล้อยตามได้

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 9 (2539, หน้า 17) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียน ดังนี้

1. จัดให้โรงเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอนคุณธรรม จริยธรรมอย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ
2. ให้นักเรียนได้เห็นตัวแบบทางคุณธรรมที่หลากหลาย และให้ครู – อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุก ๆ คนในโรงเรียนประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมตามหน้าที่ของตนโดยสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
3. ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งนอกและในห้องเรียน ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ สืบเนื่องไม่ขาดตอน
4. กิจกรรมส่งเสริมการจัดจริยธรรมภายนอกโรงเรียนให้สัมพันธ์กับภายในโรงเรียน
5. กำหนดระเบียบโรงเรียนในเรื่องต่าง ๆ ตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ
6. ส่งเสริมการสอนจริยธรรมในห้องเรียน ให้มีทั้งการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ
7. ส่งเสริมให้มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในการสอนวิชาต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมทุกอย่างของโรงเรียน
8. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์เชิงจริยธรรมให้มากที่สุดเมื่อมีโอกาส
9. จัดกิจกรรมเพื่อยกย่อง ชมเชย เมื่อนักเรียนปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรม
10. จัดให้มีอุปกรณ์การสอนคุณธรรม จริยธรรม กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
11. ส่งเสริมให้นักเรียนประเมินผลงานและการปฏิบัติตน แล้วนำผลการประเมินไปปรับปรุงเพื่อพัฒนางานและพัฒนาตนเองต่อไป
12. จัดให้มีการประเมินผลและเสนอผลการจัดการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมอย่างสม่ำเสมอทุกระยะ
13. จัดกิจกรรมกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรมที่มีต่อตนเอง และสังคม
14. ส่งเสริมให้นักเรียนคิด วิเคราะห์คุณธรรมที่ทำให้งานสำเร็จผล
15. ให้นักเรียนได้มีโอกาสสำรวจตนเองและเลือกแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน ให้มีคุณธรรม จริยธรรมตามที่ต้องการ
16. จัดให้มีการประสานงานกับผู้ปกครอง ชุมชนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ

สมชาย เจริญอำนวยสุข (2548) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนว่า ยังคงยึดหลักการพัฒนาในลักษณะองค์รวมแบบบูรณาการและปรับยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กและเยาวชนในแต่ละวัยและสอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาประเทศในระแยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคมเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันด้วยระบบพื้นที่ ภารกิจและการมีส่วนร่วม โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเยาวชน อายุ 15 – 25 ปี เพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพ พึ่งตนเองได้และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและพัฒนากิจการของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่นและสังคมซึ่งมีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับการเป็นต้นแบบของบิดามารดาและผู้นำทางความคิดที่เหมาะสมกับเยาวชน รวมทั้งขยายบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวอย่างมีคุณภาพ
2. สนับสนุนให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพชุมชนทั้งด้านร่างกาย จิตใจและโรคที่เกิดจากภาวะเสี่ยงทางสุขภาพรวมทั้งส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาเป็นศูนย์ป้องกันปัญหาและปรับพฤติกรรมของเยาวชน
3. สนับสนุนให้เยาวชนทำงานเป็นกลุ่มแบบร่วมมือ เพื่อรู้จักคิดและใช้เหตุผล มีความรับผิดชอบ พูดยแสดงความเห็นและรับฟังผู้อื่น มีการควบคุมอารมณ์และพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย
4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนเป็นอาสาสมัครในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม
5. สนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อป้องกันปกป้องผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดกับเยาวชน รวมทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในทุกระดับ
6. สร้างค่านิยมการบริหารจัดการเบื้องต้นและคุณค่าในการประกอบอาชีพอิสระและสนับสนุนการผลิตกำลังแรงงานที่อยู่ในระบบการศึกษาให้สามารถประกอบอาชีพอิสระได้ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนและสถานศึกษาจัดการฝึกอาชีพสำหรับเตรียมเยาวชนเข้าสู่การประกอบอาชีพด้วยความภาคภูมิใจ

นอกจากนี้ ประภาศรี พรหมประกาย (2549, <http://www.academic.bu.ac.th>)

ได้กล่าวถึงวิธีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมไว้ ดังนี้

1. อาจารย์เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมและสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นในชั้นเรียน

2. อาจารย์รู้จักใช้วิธีการเรียนการสอน การปฏิบัติและการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมเข้ากับวิชาที่สอนเพื่อให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ในระหว่างการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ โดยอาจใช้ทักษะของการให้เกิดความสนุกในชั้นเรียน การทำกิจกรรม การสร้างสิ่งแวดล้อม การสร้างสถานการณ์ หรือบุคคลตัวอย่างหรือการวิเคราะห์จากบทความ ข่าว เพื่อประกอบการเรียน การสอน

3. อาจารย์ให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการเรียนการสอนที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อาจารย์ต้องมีการเตรียมตัวให้ความร่วมมือ ลงมือกระทำหรือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรกในวิชาที่สอนนี้จะแปรรูปไปสู่ คุณภาพในที่สุด

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จำเป็นต้องจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอและให้เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเพื่อน จะทำให้เกิดการยอมรับจากสังคมเพื่อนร่วมทั้งการสร้างแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก ซึ่งจะทำให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และการสอดแทรกคุณธรรมเข้าไปในบทเรียนจะสามารถถ่ายทอดไปสู่การนำไปใช้ในชีวิตรจริงได้

กิจกรรมการพัฒนาและการส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

จากการศึกษากิจกรรมการพัฒนาและการส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีหน่วยงานและนักวิชาการได้กำหนดแนวในการจัดกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นไว้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (อ้างในสมรรัตน์ ต้นยา, 2535, หน้า 27-32) ได้รณรงค์ส่งเสริมในเรื่องของความมีระเบียบวินัยโดยให้ทุกหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดปฏิบัติดังนี้

1. ให้มีการประชาสัมพันธ์ภายในหน่วยราชการและองค์กรของรัฐรวมทั้งทางสื่อมวลชนทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่อง

1.1 ปัญหาความสะอาด การตรงต่อเวลา การเคารพกฎจราจรและการเคารพธงชาติ

1.2 สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความสะอาด การตรงต่อเวลา การเคารพกฎจราจร การเคารพธงชาติ

1.3 หลักการในการแก้ปัญหาความสะอาด การตรงต่อเวลา การเคารพกฎจราจร การเคารพธงชาติ

2. ให้มีการรณรงค์และปฏิบัติกันอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่อง การรักษาความสะอาดเรียบร้อยของสถานที่ราชการและสาธารณสถานในสังคมเมือง การตรงต่อเวลา การเคารพกฎจราจร การเคารพธงชาติ

3. ให้นำหน่วยราชการที่บริการประชาชนจัดการบริการและการติดต่อราชการตามลำดับก่อนหลัง เช่น การเข้าแถวรับบริการและการให้หมายเลขหรือบัตรเข้ารับบริการเพื่อให้เกิดเป็นนิสัยประจำ

4. ให้นำหน่วยราชการและสถานศึกษาารณรงค์ปฏิบัติการกำชับให้ข้าราชการ นักเรียน และนักศึกษาปฏิบัติตามกฎจราจร ข้ามถนนตรงทางม้าลายหรือใช้สะพานข้าม ให้มีระเบียบวินัยทั้งประเทศตลอดทั้งร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามแผนสร้างค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายดังกล่าว จึงให้กรมต่าง ๆ และสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทุกประเภทและระดับทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามความเหมาะสมอย่างจริงจังต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ให้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างตามกำลังความพร้อมของสถานศึกษาและพึงใช้วิธีการที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จสูงสุดทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในกิจกรรมแนวปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม จริยธรรมและวินัยที่ควรดำเนินการ

1.1 กิจกรรมประเภทที่เห็นผลชัดเจนในระยะสั้น

1.1.1 กิจกรรมที่เกี่ยวกับการแต่งกาย แต่งกายให้สะอาดถูกต้องตามระเบียบและสุภาพเรียบร้อย

1.1.2 กิจกรรมเกี่ยวกับการไว้ทรงผมไว้ทรงผมให้เหมาะสมกับสภาพการเป็นนักเรียน นักศึกษา

1.2 กิจกรรมประเภทที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมถาวร

1.2.1 การรักษาความสะอาดสถานที่ราชการ บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยและสาธารณสถาน

1.2.1.1 ทิ้งขยะในที่เก็บขยะ

1.2.1.2 พัฒนาสาธารณ เช่น บริเวณชุมชน ตลาด วัด ถนน เป็นต้น โดยอาจจัดเป็นกิจกรรมของลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี หรือ นักศึกษาวิชาทหารเป็นบางครั้งหรือในโอกาสวันเทศกาลต่าง ๆ

1.2.2 การตรงต่อเวลา

1.2.2.1 ไปโรงเรียนและกลับจากโรงเรียนตรงเวลา

1.2.2.2 ทำงานในหน้าที่เสร็จตามที่กำหนด

1.2.2.3 ตรงต่อเวลาเมื่อมีการนัดหมาย

1.2.3 การเคารพกฎจราจร

1.2.3.1 มีมารยาทในการใช้รถใช้ถนนและขับรถด้วยความไม่

ประมาท

1.2.3.2 ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่จราจรซึ่งกำลังปฏิบัติหน้าที่

ที่อยู่บนท้องถนน

1.2.3.3 ปฏิบัติตามสัญญาณไฟข้ามถนนตรงทางม้าลายและใช้สะพาน

ลอย

1.2.3.4 นั่งหรือยืนให้เป็นระเบียบบนรถโดยสารประจำทาง เพื่อความ

สะดวกของผู้อื่นในการขึ้นและลงรถ ตลอดจนไม่โหนประตुरถโดยสารหรือท้ายรถสองแถว

1.2.3.5 แสดงการมีมารยาทในขณะที่ใช้บริการรถโดยสาร

- สละที่นั่งบนรถโดยสารให้แก่หญิงมีครรภ์ เด็กและคนชรา

- ช่วยถือของที่มีน้ำหนักแก่ผู้โดยสารที่ไม่มีที่นั่งบนรถโดยสาร

1.2.4 การเคารพธงชาติ

แสดงความเคารพธงชาติตามเวลาที่ราชการกำหนดโดยเข้าใจความหมายและความสำคัญของธงชาติ

1.2.5 กิจกรรมเกี่ยวกับการประหยัดและออม

1.2.5.1 ฝากเงินเป็นประจำกับธนาคารที่อยู่บริเวณใกล้เคียงหรือสถานศึกษาติดต่อให้ธนาคารมาบริการในสถานศึกษาอาจมีกำหนดสัปดาห์ละครั้ง

1.2.5.2 ไม่ใช่เครื่องประดับฟุ่มเฟือย เช่น สร้อยคอ แหวน ฯลฯ

1.2.5.3 ไม่บริโภคสิ่งฟุ่มเฟือยที่ไม่เป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อร่างกายเช่น บุหรี่ สุรา และสิ่งเสพติด

1.2.6 การรู้จักใช้สิทธิและละเว้นการใช้อิทธิพลตลอดจนป้องกันการละเมิด

สิทธิ

1.2.6.1 การใช้บริการและรับบริการต่าง ๆ ตามลำดับก่อนหลังและการไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

1.2.6.2 เข้าแถวเรียงลำดับในการรับบริการต่าง ๆ เช่น การเข้าหอประชุมการเข้าแถวซื้ออาหารหรือสิ่งของต่าง ๆ ฯลฯ

1.2.6.3 การเข้าแถวเรียงลำดับในการใช้โทรศัพท์

1.2.6.4 เข้าแถวเรียงลำดับก่อนขึ้นรถโดยสารประจำทาง

1.2.7 การรักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดลอม

1.2.7.1 ให้สถานศึกษา ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาถือเป็นเจ้าของสาธารณสมบัติ เช่น ต้นไม้ สวนหย่อม ตู้โทรศัพท์ ที่เก็บขยะในบริเวณใกล้เคียงกับสถานศึกษานั้น

1.2.7.2 แจ้งเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ เมื่อพบเห็นสาธารณสมบัติเกิดความเสียหาย เช่น ท่อประปาแตก โทรศัพท์ถูกทำลาย

1.2.7.3 ประกวดความเป็นระเบียบและประโยชน์ของสาธารณสมบัติในสถานศึกษา และบริเวณใกล้เคียงกับสถานศึกษา ฯลฯ

2. แนวทางในการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ได้กำหนดไว้ดังนี้

2.1 การพึ่งพาตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ

2.1.1 ศึกษาหาความรู้อยู่เป็นเนืองนิจ

2.1.2 ฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถและความชำนาญ

2.1.3 ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือ

จากผู้อื่น

2.1.4 มีความเข้มแข็ง อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและปัญหาทั้งปวง

2.1.5 ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2.1.6 กิดชอบ ทำชอบ และแก้ปัญหาได้

2.1.7 ขวนขวายประกอบอาชีพสุจริตโดยไม่เลิกงาน

2.1.8 รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ต่อหน้าที่และการกระทำ

2.1.9 ปฏิบัติงานให้สำเร็จเรียบร้อย ไม่คั่งค้าง

2.2 การประหยัดและออม

2.2.1 มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย

2.2.2 มีความพอดีในการบริโภคและละเว้นการฟอนสิ่งที่ไม่เกินความสามารถ

2.2.3 ใช้ทรัพยากรและเวลาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

- 2.2.4 คำนึงถึงฐานะและเศรษฐกิจ คิดก่อนจ่าย ใช้เท่าที่จำเป็น
- 2.2.5 ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย หรือตระหนี่ถี่เหนียวเกินไป
- 2.2.6 จัดงานและพิธีต่าง ๆ โดยใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น
- 2.2.7 เพิ่มพูนทรัพย์ด้วยการเก็บและนำไปทำให้เกิดประโยชน์
- 2.2.8 รู้จักใช้ ดูแลรักษา และบูรณะทรัพย์ ทั้งของตนและของส่วนรวม
- 2.2.9 วางแผนการใช้จ่ายให้รอบคอบมีสัดส่วนและออม ๆ ไว้บ้างตามสมควร
- 2.3 การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
  - 2.3.1 รักษาความสะอาดของบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย และสาธารณสถาน
  - 2.3.2 ช่วยกันรักษาและไม่ทำลายสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อม
  - 2.3.3 รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ และละเว้นการใช้สิทธิ
  - 2.3.4 รับบริการและใช้บริการตามลำดับก่อนหลัง
  - 2.3.5 สนับสนุนและส่งเสริมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย
  - 2.3.6 ไม่แก้ปัญหาโดยวิธีรุนแรงหรือไม่ชอบด้วยระเบียบวินัยและกฎหมาย
  - 2.3.7 มีมารยาทในการขบขี้นพาหนะปฏิบัติตามกฎจราจรและช่วยดูแลรักษาทาง
  - 2.3.8 ทำหน้าที่พลเมืองดีโดยแจ้งต่อเจ้าหน้าที่เมื่อรู้เห็นการกระทำผิดระเบียบวินัยและกฎหมาย
  - 2.3.9 รับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบวินัยและกฎหมาย
- 2.4 การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
  - 2.4.1 ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อคนและสัตว์
  - 2.4.2 มีเมตตากรุณา
  - 2.4.3 ไม่เห็นแก่ได้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
ยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน
  - 2.4.4 ไม่พูดปด ไม่ยุยงให้แตกร้าง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเหลวไหล
  - 2.4.5 มีความประพฤติดี ในความสัมพันธ์ทางครอบครัว
  - 2.4.6 เว้นสิ่งเสพติด มีสติสัมปชัญญะ
  - 2.4.7 มีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว
  - 2.4.8 มีความอดทนอดกลั้น
  - 2.4.9 มีความกตัญญูกตเวที

2.4.10 มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ถือราษฎร์บังหลวง

2.4.11 ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้ผ่องใส

2.4.12 เชื้อกฐแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2.5 ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

2.5.1 สถาบันชาติ

2.5.1.1 ศึกษาให้เข้าใจประวัติและการดำรงอยู่ของชาติ

2.5.1.2 สอดคล้องป้องกันภัยและแก้ไขความเสียหายที่กระทบกระเทือน

2.5.1.3 ป้องกันและรักษาผลประโยชน์ของชาติ

2.5.1.4 ส่งเสริมและรักษาเกียรติของชาติ ภาคภูมิใจในความเป็นไทยและ

2.5.1.5 สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ

2.5.1.6 เสียสละประโยชน์ส่วนตนและแม้ชีวิตเพื่อประเทศชาติ

2.5.1.7 ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดีโดยการรับราชการทางทหาร ประกอบ

อาชีพสุจริตและเสียภาษีอากรเพื่อพัฒนาประเทศชาติ

2.5.1.8 ยกย่องให้เกียรติผู้ทำหน้าที่ป้องกันเพื่อประเทศชาติ

2.5.1.9 ปฏิบัติตามคติพจน์ที่ว่า “การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ”

2.5.2 สถาบันทางศาสนา

2.5.2.1 ศาสนาให้ความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง

2.5.2.2 ปลุกฝังความเชื่อความเลื่อมใส ในศาสนาด้วยปัญญา

2.5.2.3 ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนาในชีวิตประจำวัน

2.5.2.4 สอดคล้องป้องกันภัยและแก้ไขความเสียหายที่กระทบกระเทือน

ความมั่นคงของสถาบันศาสนา

2.5.2.5 ช่วยกันส่งเสริมทะนุบำรุงศาสนา

2.5.2.6 ไม่ทำลายปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และศิลปกรรมทางศาสนา

2.5.2.7 เผยแพร่ความรู้และการปฏิบัติตามหลักศาสนา

2.5.2.8 เคารพเทิดทูนศาสนาและไม่กระทำการใด ๆ ในทางดูหมิ่น

เหยียดหยาม

2.5.2.9 สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ

2.5.3 สถาบันพระมหากษัตริย์

2.5.3.1 ศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

2.5.3.2 รักษาและส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

2.5.3.3 สอดส่องป้องกันภัยและแก้ไขความเสียหายที่กระทบกระเทือน
ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์

2.5.3.4 แสดงความจงรักภักดี เทิดทูนพระเกียรติและเผยแพร่พระราช
กรณียกิจ

2.5.3.5 ร่วมกันประกอบความดีเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล โดยเฉพาะ
ในวันสำคัญที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

การจัดการศึกษาของชาติได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริย
ธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์แก่เยาวชนจะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวสอดแทรกในเนื้อ
หาวิชา

สมชาย เจริญอำนวยสุข (2548) ได้กล่าวถึงนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน
ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ว่ามีวัตถุประสงค์
เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ปรับวิธีการจัดบริการจาก
สาขาการพัฒนเป็นการจัดบริการตามพัฒนาการของแต่ละวัยให้เป็นมาตรฐานสากล และปรับ
บทบาทการบริหารของหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้ครอบครัวและทุกส่วนของ
สังคมให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมรับผิดชอบการพัฒนาเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ยังกล่าวถึง
คุณลักษณะของเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ ว่าในการพัฒนา ปกป้องและคุ้มครองเด็กควรจะ
ต้องมีเป้าหมายของการพัฒนาเพื่อให้เด็กเป็นบุคคลที่เป็นประโยชน์ เป็นพลังพัฒนาชาติ ได้รับ
การพัฒนาเต็มตามศักยภาพอันจะช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ
สังคมและการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ประเทศไทยได้กำหนดคุณลักษณะที่พึง
ประสงค์ไว้เพื่อเป็นเกณฑ์ที่วัดผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนี้

1. มีความผูกพันในครอบครัว ภาควุมิใจในความเป็นไทย และมีทักษะในอาชีพและ
การดำรงชีวิต ที่รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น
2. มีสุขภาพและพลานามัยแข็งแรงและรู้จักการป้องกันตนเองจากโรคและสิ่งเสพติด
3. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์จริยธรรมคุณธรรมและมีพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบตามวัย

4. มีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีศักดิ์ศรีและมีความภูมิใจในการทำงานสุจริต
5. รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลรอบด้านและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
6. รู้จักช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์ (2545, <http://www.moe.go.th>) มีความเห็นว่า สิ่งที่จะกระทบต่อคุณธรรมของคนอย่างหนึ่งคือค่านิยม (Value) ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกริเริ่มที่ดี เห็นชอบหรือเป็นคุณค่า มีทั้งทางบวกและทางลบ ถ้าคนในสังคมไทยมีค่านิยมที่ดี ก็จะช่วยเสริมให้คนในสังคมพัฒนาจิตใจขึ้นสู่ระดับ “คุณภาพ” มากขึ้น และจะช่วยกันจรรโลงแต่สิ่งที่ดีให้คงอยู่และสืบทอดเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคม นอกจากนี้คุณธรรมยังเกี่ยวข้องกับจริยธรรมซึ่งหมายถึงการแสดงออกของบุคคลที่สอดคล้องกับความดีงามเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป คุณธรรมจะเกิดเร็วขึ้นเมื่อมีจริยธรรมเสริม

จาตุรนต์ ฉายแสง (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 23 มกราคม 2549) มีความเห็นว่าการเรียนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมต้องเรียนจากการดูแบบอย่างชีวิตจริงเพราะการเรียนการสอนแบบบอกเล่า พูดให้ฟัง หรืออ่านอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องสอนธรรมะท่ามกลางชีวิตจริง ท่ามกลางการปฏิบัติ และปัญหาเรื่องการเข้าถึงแก่นก็สำคัญ เป็นประโยชน์ แต่เรื่องที่จะเข้าใจแนวปฏิบัติในชีวิต การนำหลักศาสนามาประยุกต์เข้ากับการใช้ชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องสำคัญ ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ต้องเป็นประโยชน์ต่อตัวเด็กและเยาวชนและต่อสังคม เพราะเขาจะไม่เบียดเบียนผู้อื่นในสังคม เขาจะรู้ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไรจึงมีความสุข

ประกิจ พลเดช (2549, <http://db.onec.go.th>) เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาค่านิยมทางสังคมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรต้องแก้ไขโดยการสร้างจิตสำนึก ค่านิยม ความเชื่อ ทักษะคิดเกี่ยวกับการรักนวลสงวนตัวไว้กับเด็ก รวมถึงการควบคุมสื่อที่ล่อแหลม นอกจากนี้ ควรที่จะดูแล เอาใจใส่เด็กอย่างใกล้ชิดและกระทรวงที่เกี่ยวข้องต้องแก้ปัญหาอย่างจริงจัง กลุ่มที่ 2 การเที่ยวสถานบันเทิงเรีงรมย์และการมั่วสุมในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยง ต้องมีการวางระบบสารวัตรนักเรียนที่เข้มแข็ง สถานศึกษาต้องมีกฎระเบียบที่ชัดเจน เข้มงวด และต้องไม่ขัดกัน เช่น ไม่ส่งเสริมให้เด็กมีเพศสัมพันธ์แต่กลับให้มีการขายถุงยางอนามัยในโรงเรียน กลุ่มที่ 3 การใช้สินค้าฟุ่มเฟือยและการจ่ายเงินอย่างไม่ประหยัดนั้น ต้องปลูกฝังค่านิยมในการนิยมไทย ไม่ใช้สินค้าฟุ่มเฟือย ส่งเสริมให้เยาวชนทำงานช่วงวันหยุดหรือปิดเทอมเพื่อให้เห็นคุณค่าของเงิน กลุ่มที่ 4 การอยู่ร่วมกันเป็นคู่ของชายหญิงในหอพักเดียวกันของนักเรียน นิสิตนักศึกษา โดยอยู่กินแบบสามีภรรยา ทำให้มีปัญหาตามมามากมาย ทั้งการตั้งครรภ์โดยไม่พึง

ประสงค์ จนต้องทำแท้ง ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้ต้องปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เข้มงวดมากขึ้น และกลุ่มที่ 5 พวกเขาใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา จะต้องสร้างแบบอย่างที่ดีให้เยาวชน มีการจัดระบบความปลอดภัยของนักเรียนทั้งในและนอกโรงเรียนให้เด็กได้ทำกิจกรรมและต้องประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควบคุมดูแลสื่อ ไม่ให้มีการเผยแพร่ภาพที่รุนแรงออกมา

จากการศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ สรุปได้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมดังกล่าวตามความเหมาะสมอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยให้แต่ละหน่วยงานเลือกจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง ตามความพร้อมของแต่ละสถานที่และให้เกิดความสำเร็จสูงสุดทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้สถาบันครอบครัวควรเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาเด็ก เพราะครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเด็กและใกล้ชิดเด็กมากที่สุด ซึ่งถ้าครอบครัวมีความสุขปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมเด็กก็จะลดลง

บริบทของโรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคม

โรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคมเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง ตั้งกักสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ในชุมชนตำบลบ้านแป้น อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ห่างจากตัวจังหวัด 7 กิโลเมตร เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 720 คน ครู อาจารย์ จำนวน 42 คน นักเรียนส่วนใหญ่จะมีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนใกล้กับตำบลบ้านแป้น จากการสำรวจข้อมูลประวัติส่วนตัวนักเรียน พบว่านักเรียนร้อยละ 30 มีปัญหาทางด้านครอบครัว เช่น พ่อแม่แยกทางกัน อาศัยอยู่กับญาติ พี่น้อง และปัญหาพ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัด การประกอบอาชีพของผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีอาชีพรับจ้างรายวัน ฐานะครอบครัวค่อนข้างยากจน จากสภาพปัญหาดังกล่าวส่งผลให้นักเรียนและคนในชุมชนประสบกับปัญหาทางสังคมอย่างรุนแรง เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาด้านสุขภาพจิต ดังนั้น จึงส่งผลกระทบต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคมอย่างมากมา โดยเฉพาะในเรื่องพฤติกรรมของนักเรียน จากสถิตินักเรียนที่มีปัญหาด้านต่าง ๆ ในปีการศึกษา 2546 ของฝ่ายปกครองโรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคม (ฝ่ายปกครองโรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคม, 2546, หน้า 5) พบว่า

1. ปัญหาด้านความประพฤติ มีนักเรียนมาโรงเรียนสายร้อยละ 3.05 หนีเรียนร้อยละ 1.04 แต่งกายผิดระเบียบร้อยละ 1.52 ทะเลาะวิวาทร้อยละ 0.82 ประพฤติชั่วสาวร้อยละ

1.15 ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียนร้อยละ 0.42 ก้าวร้าวได้เถียงครู อาจารย์ ร้อยละ 0.22 เล่นการพนันร้อยละ 0.14 และลักขโมยร้อยละ 0.12

2. ปัญหาด้านยาเสพติด มีนักเรียนสูบบุหรี่ร้อยละ 2.54

3. ปัญหาเกี่ยวกับบุคคลภายนอกร้อยละ 0.62

จากปัญหาดังกล่าว โรงเรียนบ้านแป้นพิทยาคมได้จัดทำโครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนขึ้น โดยประกอบด้วยโครงการย่อยจำนวน 6 โครงการ ได้แก่

1. โครงการธนาคารความดี โรงเรียนได้มอบหมายให้งานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนดำเนินโครงการ โดยประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนทุกระดับชั้นทราบเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ และวิธีการ ข้อตกลงในการฝากความดีกับธนาคาร โดยคณะกรรมการนักเรียนเป็นเจ้าหน้าที่รับฝากความดี โดยใช้เวลาช่วงเช้าก่อนเข้าห้องเรียนและช่วงพักเที่ยงของทุกวัน เจ้าหน้าที่ลงบันทึกความดีลงในสมุดธนาคารความดี และลงคะแนนสะสมความดีตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งโครงการดำเนินการระหว่าง วันที่ 16 พฤษภาคม – 31 มกราคม โดยดำเนินโครงการทุกปีการศึกษา

2. โครงการส่งเสริมมารยาทไทย โรงเรียนได้มอบหมายให้ฝ่ายปกครองร่วมกับกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นผู้ดำเนินโครงการจัดประกวดมารยาทไทยปีการศึกษาละ 2 ครั้ง โดยแบ่งการประกวดเป็น 2 ระดับ คือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ได้เริ่มดำเนินการระหว่าง 1 มิถุนายน – 31 มกราคม (ของปีถัดไป) โดยจัดให้มีการประชุมชี้แจงครูที่ปรึกษา เพื่อรับทราบหลักการและสรรหาตัวแทนนักเรียนแต่ละห้องเข้าประกวดมารยาทไทย เช่น การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ การกราบผู้ใหญ่ การรับของจากผู้ใหญ่และการแสดงความเคารพต่อพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนแสดงมารยาทไทยที่ถูกต้องและดีงาม ตลอดจนเผยแพร่มารยาทไทยแก่ผู้อื่น

3. โครงการประกาศเกียรติคุณนักเรียนประพฤติดี ฝ่ายปกครองร่วมกับงานกิจกรรมนักเรียน ดำเนินโครงการประกาศเกียรติคุณนักเรียนทุกระดับชั้น เพื่อให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนทั่วไป โดยนำผลการสะสมความดีจากธนาคารความดีตลอดปีการศึกษา นำมาจัดป้ายนิเทศแสดงเกียรติคุณ ปีการศึกษาละ 1 ครั้ง โดยมอบเกียรติบัตรและประกาศเกียรติคุณหน้าเสาธง ในการประชุมผู้ปกครอง ตลอดจนกิจกรรมต่างๆตามโอกาสที่เหมาะสม

4. โครงการวันพระในโรงเรียน โรงเรียนมอบหมายให้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ร่วมกับฝ่ายปกครอง เป็นผู้ดำเนินโครงการ โดยกำหนดให้นักเรียนทุกระดับชั้น

เข้าร่วมโครงการตลอดปีการศึกษา โดยจำลองสถานการณ์วันพระขึ้นในโรงเรียนแทนวัด โดยนิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมาเป็นองค์ประธาน โดยนักเรียนทำหน้าที่มัคทายก และดำเนินกิจกรรมตามหลักศาสนพิธีทุกอย่าง โดยเชิญชวนให้ครู – อาจารย์ และบุคลากรรวมทั้งผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรม

5. โครงการค่ายผู้นำเยาวชน โรงเรียนมอบหมายให้งานส่งเสริมพฤติกรรมนักเรียนดำเนินการโดยคัดเลือกตัวแทนนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ห้องเรียนละ 5 คน จำนวน 9 ห้องเรียน รวม 45 คน เข้ารับการอบรมเป็นเวลา 3 วัน 2 คืน โดยเชิญวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ พระสงฆ์ สาธารณสุข เป็นต้น มาให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ดำเนินโครงการในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษาละ 1 ครั้ง และให้นักเรียนที่ผ่านการอบรมขยายผลไปยังนักเรียนทุกคน

6. โครงการส่งเสริมระเบียบวินัยและความรับผิดชอบของโรงเรียน โรงเรียนมอบหมายให้คณะกรรมการฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดำเนินการจัดทำโครงการ โดยกำหนดให้นักเรียนทุกระดับชั้นเข้าร่วมโครงการโดยแบ่งเป็นงานระดับชั้น ดำเนินการทุกปีการศึกษา ประชาสัมพันธ์ชี้แจงรายละเอียด หลักการของโครงการโดยการติดป้ายนิเทศเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การต่อต้านยาเสพติดและอื่น ๆ ตามบริเวณโรงเรียน จัดอบรมเรื่องความมีวินัยและความรับผิดชอบ รวมถึงการติดตามและการแก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้พฤติกรรมดีขึ้น

ในส่วนของโครงการที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ และมีวัตถุประสงค์หลักสอดคล้องกับหลักการปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 4 โครงการ คือ

1. โครงการธนาคารความดี ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม
  2. โครงการส่งเสริมมารยาทไทย ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
  3. โครงการประกาศเกียรติคุณนักเรียนประพฤติดี ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักคือ การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย
  4. โครงการวันพระในโรงเรียน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักคือ การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
ดังนี้

พิกุลทอง ศรีเมือง (2535) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนตามแนวการสอนแบบสร้างเสริมมโนทัศน์ที่ต่างกัน
สองแบบ พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสอง มีค่าเฉลี่ยของคะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในเรื่อง
ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความมีระเบียบวินัย อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจไม่แตกต่างกัน
ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิธีสอนทั้งสองแบบช่วยสร้างและเสริมกระบวนการตัดสินใจ และสร้าง
มโนทัศน์ได้ดีเช่นกัน นอกจากนี้ยังปรากฏว่า การสอนทั้งสองวิธีทำให้นักเรียนทั้งสองกลุ่มมี
ความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม บรรยากาศในห้องเรียนสนุกสนานเป็นกันเองและทำ
ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะที่สำคัญหลาย ๆ ทักษะ เช่น ทักษะการอ่านและการแปลความหมายข้อมูล
ทักษะการรวบรวม จำแนก และวิเคราะห์ข้อมูล ทักษะการอภิปรายและทักษะการสรุป
มโนทัศน์ ตลอดจนการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย

สมคิด สืบแจ้ (2539) ซึ่งได้ศึกษาการใช้กรณีตัวอย่างจากข่าวหนังสือพิมพ์ใน
การสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า แผนการสอนจริยศึกษาโดยใช้ข่าว
หนังสือพิมพ์เป็นกรณีตัวอย่างสำหรับสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สร้างขึ้นจำนวน 16 แผน
ประกอบด้วย แผนการสอนคุณลักษณะทางจริยธรรม 4 คุณลักษณะ คือ ความซื่อสัตย์ 4 แผน
ความสามัคคี 4 แผน ความเสียสละ 4 แผน และความเมตตากรุณา 4 แผน แต่ละแผนมุ่งเน้นให้
นักเรียนเกิดการพัฒนามโนคติและเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับ ที่สูงขึ้น และคะแนนมโนคติ
และเหตุผล เชิงจริยธรรมของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนจากแผนการสอนจริยศึกษา โดย
ใช้ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นกรณีตัวอย่าง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
และด้านการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนทั้งก่อนและหลังเรียนโดยส่วนใหญ่อยู่ใน
ระดับ 4

นิรันดร ศรีวรกุล (2540) ได้ศึกษาการใช้ชุดฝึกการคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรม โดยใช้
สถานการณ์จำลอง สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ชุดฝึกการคิดที่มุ่งเน้น
คุณธรรม โดยใช้สถานการณ์จำลอง สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นชุดฝึก
การคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นชุดฝึกที่มุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับ
หลักธรรมพรหมวิหาร 4 หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และหลัก
การคิดแบบเร้าคุณธรรม มีทั้งหมด 4 ชุด มีลักษณะเป็นเกมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต
ของนักเรียนให้เล่นหรืออ่านแล้ววิเคราะห์ ส่วนที่ 2 เป็นชุดฝึกที่มุ่งฝึกให้ผู้เรียนเกิดการคิดที่มุ่ง

เน้นคุณธรรม มีทั้งหมด 6 ชุด โดยเป็นลักษณะวิเคราะห์สถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นกับชีวิตประจำวัน ผลการศึกษาวิธีคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรมโดยใช้สถานการณ์จำลองก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนโดยใช้ชุดฝึกการคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ปราสาท สุขเกษม (2542) ได้ศึกษาบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการจัดเกล้าทางสังคมแก่เยาวชน : ศึกษากรณีค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ภูมิหลังเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของเยาวชน อันได้แก่ภูมิลำเนาที่เยาวชนพักอาศัยอยู่ หรือสถานที่ตั้งของสถานศึกษาที่เยาวชนศึกษา มีผลต่อความคาดหวังและปฏิกิริยาก่อนการเข้าค่ายของเยาวชน โดยเยาวชนที่มาจากภูมิลำเนาหรือสถานศึกษาที่อยู่นอกเขตเมืองมีแนวคิดและทัศนคติที่ดีต่อการเข้าค่าย ทั้งนี้เป็นเพราะเยาวชนเหล่านั้นมีโอกาสสัมผัสกับบทบาทของพระสงฆ์และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อวัดเช่นเดียวกับเยาวชนที่มาจากครอบครัว ที่ได้รับการศึกษาและกล่อมเกล้าให้เป็นผู้ที่มีความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาและบทบาทของพระสงฆ์ ซึ่งแม้ว่าจะอยู่ในเขตเมืองแต่เยาวชนกลุ่มนี้ก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อการเข้าค่าย ในขณะที่เยาวชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเมืองและมีโอกาสปฏิบัติสัมพันธ์กับพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์น้อยก็จะมีมุมมองต่อการเข้าค่ายอีกลักษณะหนึ่ง โดยเอนเอียงเป็นแนวคิดเชิงลบ นอกจากนี้สถานภาพทางเพศก็มีผลต่อความคาดหวังด้วยกล่าวคือ เพศชายมีความสนใจน้อยกว่าเพศหญิง และเมื่อผ่านการอบรมแล้ว ภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษาของเยาวชนไม่ว่าชายหรือหญิง หรือมาจากสิ่งแวดล้อม จากสถานศึกษาระดับใด ไม่ได้มีผลให้เกิดความต่างหรือเป็นอุปสรรคต่อผลการเรียนรู้ เยาวชนที่ผ่านการอบรมต่างก็มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิด พฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์มากขึ้น

รุ่งทิพย์ พรหมณะ (2543) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มากที่สุด คือด้านสภาพครอบครัว รองลงมา คือด้านสภาพแวดล้อมทางสังคมและด้านโรงเรียน ในด้านสภาพครอบครัวปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมมากที่สุดคือ พ่อแม่ไม่เข้าใจความรู้สึกและความต้องการของลูก ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมมากที่สุดคือ มีความรู้สึกว่าแห้ว ขาดที่พึ่งทางใจ ส่วนด้านโรงเรียน ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมมากที่สุดคือ ไม่เข้าใจบทเรียนที่ครูสอน

ธนพงศ์ มงคล (2544) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัด มีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กประพฤติตนเป็นคนดีอย่างสม่ำเสมอ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมและช่วยกันอบรมปลูกฝังทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน ส่วนด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อหรือส่งเสริมต่อการพัฒนาจริยธรรม ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดไว้อยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้นักเรียนได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยครูและนักเรียนต้องร่วมมือกันในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ส่วนด้านบุคลากร ผู้ปกครองมีความเห็นว่าคุณลักษณะของบุคลากรมีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการให้พัฒนาบุคลากร ระบบการเรียนการสอนควบคู่กับคุณธรรมและครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ใช่อารมณ์กับเด็ก

อินทรา รุมาส (2545) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมเล่านิทานเพื่อพัฒนาคุณลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 พบว่า แผนการจัดประสบการณ์ โดยใช้กิจกรรมเล่านิทานในการพัฒนาคุณลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ที่สร้างขึ้นมีจำนวน 12 แผน ใช้เวลาสอนแผนละ 60 นาที แต่ละแผนมีความเหมาะสม นักเรียนมีความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรม สามารถพัฒนานักเรียนให้มีพฤติกรรมแสดงคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมได้ และหลังจากจัดกิจกรรมตามแบบการจัดประสบการณ์ โดยใช้กิจกรรมเล่านิทานเพื่อพัฒนาคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมแล้ว นักเรียนมีพฤติกรรมแสดงคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความมีวินัย ด้านความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และด้านรักและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กิตติเมธ ไตรย์บุตร (2546) ได้ศึกษาความคาดหวังของครูเกี่ยวกับลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร พบว่า ความคาดหวังของครูเกี่ยวกับลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับความคาดหวังอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านคนดี และคนมีความสุข ส่วนคนเก่งอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความคาดหวังของครูเกี่ยวกับลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนจำแนกตามเพศ พบว่า โดยส่วนรวมไม่แตกต่างกัน สำหรับปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการศึกษาพบว่า โรงเรียนขาดการจัดกิจกรรม

หลากหลาย โดยเฉพาะกิจกรรมเสริมทักษะด้านศาสนา คุณธรรมจริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีการจัดกิจกรรมทางศาสนาสอดคล้องทุกกิจกรรมการเรียนการสอนทุกวิชา

อรรถนารถ บุญเกิด (2546) ได้ศึกษาการเสริมแรงในการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนดีขึ้นในระยะเวลาที่ให้การเสริมแรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สุจิตรา ปันดี (2547) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนธีรกานท์บ้านไธสง จังหวัดลำพูน พบว่าผู้ปกครองมีส่วนร่วมมากในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนคือ การคอยสอดส่องดูแลเรื่องยาเสพติด การฝึกให้เคารพขนบต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์และผู้ใหญ่ อบรมไม่ให้เป็นคนลึกลับขโมยน้อย แนะนำการใช้จ่ายตามความจำเป็น ฝึกให้รู้จักดูแลรักษาสัตว์ของทรัพย์สินของตนเอง และส่งเสริมให้ประพฤติปฏิบัติตัว อย่างเหมาะสม ส่วนปัญหาและแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน พบว่าผู้ปกครองไม่ค่อยให้การส่งเสริมนักเรียน ให้เคารพธงชาติในเวลา 8 โมงเช้าและ 6 โมงเย็น การฝึกให้รู้จักการรอคอย ไม่แสดงอาการรีบร้อน การฝึกให้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า และการส่งเสริมให้ประกอบกิจกรรมในเวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และในส่วนของแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนพบว่า ผู้ปกครองเสนอแนะให้มีการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน คือการฝึกให้เป็นคนมีระเบียบในเรื่องการตรงต่อเวลา การเป็นคนสุภาพ นอบน้อมถ่อมตน การรักษาคำพูดการรู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือยและช่วยเหลือพ่อแม่ในการทำงานบ้าน

อมรวิรัช นาคทรพรพ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 22 พฤศจิกายน 2548) ได้จัดทำโพลสำรวจวัฒนธรรมการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชนเรื่อง “ชีวิตกับความเป็นไทย” เพื่อสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตตามวิถีไทย จากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 3,360 คน ครอบคลุมตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา ทุกภาครวม 14 จังหวัด ใน 5 หัวข้อ พบว่า หัวข้อรักภาษาไทย เด็กไทยร้อยละ 36 ชอบซื้อฝรั่งมากกว่าไทย ร้อยละ 35.2 บอกว่า ชื่อร้านแท้ ๆ ต้องเป็นฝรั่ง ร้อยละ 43.9 ยอมรับว่าออกเสียงควบกล้ำ ไม่ชัด ร้อยละ 24.4 บอกว่า ท่อง ก ถึง ฮ ไม่ได้ ร้อยละ 32 สะกดคำในภาษาไทยผิดเป็นประจำ ร้อยละ 53.9 มีปัญหาเรื่องเรียงความ และหัวข้อทัศนคติต่อความเป็นไทย ร้อยละ 79.7 ชอบฟังเพลงไทยมากกว่าเพลงฝรั่ง ร้อยละ 35.9 บอกว่าการฟ้อนรำแบบไทยเป็นสิ่งที่น่าเบื่อ หัวข้อค่านิยมความถูกต้อง ร้อยละ 84.8 รู้สึกว่าตัวเองเป็นคนซื่อตรง แต่ร้อยละ 65.5 บอกว่า ถ้ามีเพื่อนมา

ขอลอกการบ้านจะให้ลอก โดยเฉพาะกับเด็กอุดมศึกษาที่จะให้เพื่อนลอกการบ้านมากที่สุดถึง ร้อยละ 92.6 ตรงกันข้ามกับเด็กประถมศึกษา ที่ซื่อสัตย์มากกว่าเมื่อเทียบกับเด็กระดับการศึกษาอื่น ๆ ในขณะที่เด็กร้อยละ 42.8 เห็นว่าคนไทยมีนิสัยขี้โกง หัวข้อน้ำใจไทย ร้อยละ 92.6 เห็นว่า น้ำใจคนไทยมีมากกว่าชาติอื่น ๆ หัวข้องามอย่างไทยร้อยละ 86.9 เห็นว่าวัยรุ่นหญิงสมัยนี้แต่งตัวโป๊ และร้อยละ 27.1 แต่งตัวตามแฟชั่นสำคัญกว่าแต่งตัวให้เรียบร้อย

จากรนต์ ฉายแสง (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 23 มกราคม 2549) กล่าวบรรยายพิเศษในการประชุมใหญ่ ประจำปี 2549 เครือข่ายศูนย์พัฒนาคุณธรรม 300 ศูนย์ ว่าจากการศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชน พบว่า ปัญหาเกิดจากหลายด้านจะโทษเด็กฝ่ายเดียวไม่ได้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาเป็นผลผลิตจากปัญหาสังคมทั้งยาเสพติด เทียบกลางคืน มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ใช้ความรุนแรง ฆ่าตัวตาย รวมทั้งสื่อลามก จึงต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชน ซึ่งต้องดำเนินการร่วมกันหลายฝ่ายโดยต้องส่งเสริมบทบาทขององค์กรศาสนาทุกศาสนาให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ยังได้กล่าวว่า จากการสรุปข้อมูลการสอนคุณธรรม จริยธรรม โดยครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เมื่อปี 2548 พบว่านักเรียนสนใจน้อยและไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา จะสนใจเฉพาะพิธีกรรมทั้งผู้สอนและผู้เรียน ทำให้ไม่ได้สาระของคำสอน ครูพระมีเทคนิคการสอนน้อย ไม่เข้าใจจิตวิทยาการสอน

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ความฉลาดทางอารมณ์ (Play Q), 15 เมษายน 2549, หน้า 15) ได้ดำเนินโครงการวิจัยนำร่องเรื่อง “ความฉลาดทางการเล่น” หรือเพลย์คิว (Play Q) เป็นรากฐานของไอคิว (IQ) และอีคิว (EQ) รวมทั้งเป็นดัชนีบ่งชี้คุณภาพของเด็กไทย โดยศึกษาพฤติกรรมการใช้เวลาของเด็กอายุ 8 – 12 ปี จำนวนรวมกว่า 4,000 คน ใน 4 ประเทศ ที่มีอัตราการเติบโตสูงในเอเชีย ได้แก่ ไทย ญี่ปุ่น อินโดนีเซียและเวียดนาม ผลการสำรวจพบว่า เด็กไทยมีคุณภาพชีวิตที่น่าเป็นห่วง โดย 69 % ของเด็กไทย ใช้เวลาหลังเลิกเรียนในวันธรรมดาและในวันหยุดสุดสัปดาห์ไปกับการทำการบ้านและใช้เวลาจับเอาอยู่หน้าทีวีมากถึง 56 % ขณะที่เด็กญี่ปุ่นและเด็กเวียดนามกว่า 60% ใช้เวลาหลังเลิกเรียนและในวันหยุดออกไปเล่นกลางแจ้งและเล่นกีฬา ส่วนเด็กในอินโดนีเซีย ใช้เวลาในการอ่านหนังสือ ดูทีวี และทำการบ้านในสัดส่วนที่เท่า ๆ กัน นอกจากนี้ การวิจัยยังระบุว่าสาเหตุสำคัญอันดับ 1 ที่พ่อแม่ใน 4 ประเทศห้ามไม่ให้ลูกเล่นกีฬาระกแล้วทำความสกปรกและทะเลาะซึ่งมีมากถึงประมาณ 40% โดยเฉลี่ย และเกือบ 20% ห้ามลูก ๆ ออกไปเล่นกลางแจ้ง ซึ่ง ชัชชัย โภมารัตต์ จากสำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวว่าเด็ก ๆ สมัยนี้มีเวลาเล่นน้อยมาก แม้แต่ในวันหยุดสุดสัปดาห์แทนที่เด็ก ๆ ใน 4 ประเทศ ที่สำรวจ

จะได้เล่นกันอย่างเต็มที่ กลับมีเวลาเล่นเพียงประมาณ 1 – 3 ชั่วโมงเท่านั้น แต่ต้องใช้เวลาเรียนเพิ่มเติม เรียนกวดวิชาในวันหยุดมากถึง 3 ชั่วโมงโดยเฉพาะเด็กเวียดนามที่ต้องเรียนกวดวิชาวันเสาร์-อาทิตย์มากถึง 6 ชั่วโมง และถ้าพ่อแม่ห้ามทำละอะ ห้ามเล่นนอกบ้าน เด็ก ๆ ก็จะเกร็งกลัว ไม่กล้าเล่นอย่างอิสระ ทั้ง ๆ ที่การเล่นเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเติบโตและเรียนรู้ของเด็ก โดยธรรมชาติเด็กจะเรียนรู้จากสิ่งรอบข้าง จากการเลียนแบบ การเล่นช่วยส่งเสริมการพัฒนากล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ การพัฒนาทักษะทางสังคม การรู้จักแบ่งปัน ไหวพริบและเชาว์ปัญญา เด็ก ๆ ที่ได้เล่นเต็มที่จะเป็นเด็กอารมณ์ดี เด็กที่อารมณ์ดีจะพร้อมรับสิ่งใหม่ ๆ ถ้าเด็กไม่มีโอกาสเล่น ต้องมานั่งจับเจ้าอยู่หน้าทีวี หรือไปเข้าเรียนกวดวิชา จะทำให้เครียด เด็กจะเสียความเชื่อมั่น ไม่รู้จักเข้าสังคม ขาดความกล้าที่จะทดลอง ค้นหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ไม่รู้จักดูแลเรื่องความปลอดภัยของตนเอง ทางออกที่ดีที่สุดคือ ต้องปล่อยให้เด็กเล่นอย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและเป็นธรรมชาติ สมองจะพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ เด็กก็จะมีเพลย์คิวสูง ซึ่งจะมีส่วนช่วยพัฒนาไอคิว และอีคิวของเด็กด้วย

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบถึงแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนที่ผ่านการอบรม โครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนต่อไป